

Monika Łaszkiewicz

<https://orcid.org/0000-0003-1825-444X>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin, Polska

Streszczenie a abstrakt – próba zróżnicowania pojęć (na podstawie definicji leksykograficznych i praktyki wydawniczej)

Summary vs. Abstract:

Towards a Differentiation Based on Lexicographical Definitions
and Publishing Practice

Abstract: Summaries and abstracts are short, concise texts primarily designed to inform readers about the content of a work. This article examines the meanings of these terms in the Polish language and discusses how the corresponding text genres function in practice, based on an analysis of author guidelines, a website, and published scholarly articles from 40 randomly selected journals. Dictionary data indicate that the word *streszczenie* has a longer tradition in Polish (extending beyond academic contexts), is more productive in terms of word formation, has a broader semantic scope, and serves as a hypernym for *abstrakt*. Furthermore, one can only summarize something that has already been written or produced, whereas an abstract can serve as a preview of a text yet to be written. Lexical data alone prove insufficient to distinguish between a summary of a scientific text and an abstract, as both lexemes can function interchangeably (along with many other synonyms). An observation of how both concepts and genres function in practice has shown that a summary and an abstract are mandatory elements when submitting a text for publication. They may have similar length and structure, and they are required to be prepared in Polish and English. These terms are often used interchangeably; only 2.5% of journals (from the sample) consciously distinguish between the two types.

Keywords: summary, summarizing, abstract, scientific journals

Abstrakt: Streszczenia i abstrakty to krótkie i zwięzłe teksty, których głównym zadaniem jest przekazywanie czytelnikom informacji na temat treści utworu. W artykule omówiono znaczenie tytułowych terminów w polszczyźnie i przedstawiono sposób funkcjonowania stojących za nimi gatunków tekstów w praktyce (na podstawie analizy zaleceń dla autorów, strony internetowej oraz opublikowanych artykułów naukowych z 40 losowo wybranych czasopism). Po przeanalizowaniu materiału słownikowego wykazano, że wyraz *streszczenie* ma w polszczyźnie (nie tylko naukowej) dłuższą tradycję, jest bardziej produktywny słowotwórczo, ma znaczeniowo szerszy zakres i jest dla *abstraktu* hiperonimem. Ponadto

streszczać można jedynie *coś*, co zostało już napisane/wykonane, natomiast *abstrakt* może być zapowiedzią tekstu, który jeszcze nie powstał. Dane słownikowe okazują się niewystarczające do odróżnienia od siebie *streszczenia* tekstu naukowego i *abstraktu*. Oba leksemy mogą być używane zamiennie (z wieloma innymi wyrazami bliskoznacznymi). Obserwacja sposobu funkcjonowania obu pojęć i gatunków w praktyce wykazała, że streszczenie i abstrakt są obligatoryjnymi elementami podczas zgłaszania tekstu do druku. Mogą mieć podobną długość i budowę, wymaga się ich przygotowania w języku polskim i angielskim. Często terminy te stosowane są wymiennie, jedynie 2,5% czasopism (ze zbioru) różnicuje świadomie oba gatunki.

Słowa kluczowe: streszczenie, streszczanie, abstrakt, czasopisma naukowe

Wprowadzenie

Streszczenia i abstrakty to krótkie i zwarte teksty, których głównym zadaniem jest przekazywanie czytelnikom informacji na temat treści utworu. Tekstom tym poświęcono już nieco uwagi w pracach naukowych z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, genologii, lingwistyki, ale także dydaktyki i glottodydaktyki (Grabowska, 1979; Gajda, 1982; Bartmiński, 1992; Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska, 2009; Kowalski, 2014; Wróbel, 2014; Łaszkiwicz, 2017, 2024a, 2024b; Jamrozik, Lubocki, 2018; Dunin-Dudkowska, 2023).

W kontekście moich rozważań szczególnie interesujące wydają się praktyczne wskazówki kierowane do autorów. W poradniku redaktora *Jak pisać i redagować* wyraźnie podkreślono, że abstrakt nie jest tożsamy ze streszczeniem pracy naukowej. Kluczowych różnic upatruje się przede wszystkim w możliwości napisania abstraktu przed powstaniem tekstu właściwego oraz w tym, że streszczenie powinno oddawać jego strukturę, podczas gdy abstrakt stanowi skrótową relację z przeprowadzonych badań (Wolańska i in., 2009: 660)¹.

¹ Widać więc bardzo wyraźnie próbę zróżnicowania obu gatunków, co jest zgodne z międzynarodową normą ISO 214:1976, która posłużyła za podstawę do przygotowania jej polskiego odpowiednika PN-N-01221:1977. Można w niej wyczytać, że abstrakty nie powinny być mylone z formami pokrewnymi. Por. org.: „Abstracts should not be confused with related, but distinct, terms: annotation, extract, and summary” (ISO 214:1976).

Czy jednak w praktyce wydawniczej granica między abstraktem a streszczeniem rzeczywiście jest tak ostra i jednoznaczna?² Innymi słowy, czy – mimo zbliżonych funkcji i niewielkiej objętości – możliwe jest ich konsekwentne odróżnienie na poziomie definicji i konkretnych realizacji? Na te pytania postaram się odpowiedzieć, analizując definicje leksykograficzne tytułowych leksemów oraz obserwując praktykę wydawniczą – funkcjonowanie streszczeń i/lub abstraktów zarówno w zaleceniach redakcji kierowanych do autorów, jak i w opublikowanych już artykułach.

Dobór czasopism do badań miał charakter losowy. Spośród tytułów ujętych w oficjalnym wykazie czasopism naukowych w systemie POL-on³ wytypowałam przykładowe pozycje, które spełniały łącznie następujące warunki: (1) dostępność wytycznych redakcyjnych na stronie internetowej czasopisma oraz (2) dostępność pełnej wersji artykułu, żeby móc ocenić zastosowanie się do zasad redakcyjnych przez autorów. Dbałam także o to, by (3) tekst artykułu lub streszczenie/abstrakt były dostępne po polsku.

W efekcie analizie poddałam 40 wybranych czasopism naukowych reprezentujących zróżnicowane dziedziny wiedzy: nauki humanistyczne, społeczne, teologiczne, medyczne, ścisłe, techniczne i przyrodnicze. Podział na dziedziny oraz dyscypliny naukowe przyjąłam zgodnie z ministerialną *Klasyfikacją dziedzin i dyscyplin naukowych w Polsce*

² Katarzyna Jamrozik i Jakub Maciej Łubocki w swoim artykule o elementach dokumentacyjnych w czasopismach doszli do ciekawych wniosków (choć na bardzo ograniczonej próbie). Stwierdzili oni, że „kardynalne rozróżnienie na streszczenie (które cechuje szacunek dla struktury oryginalnego tekstu) i analizę/abstrakt (cechowane szczególnym uwypukleniem prezentacji celu i metody badań) jest respektowane przez autorów i redaktorów” (Jamrozik, Łubocki, 2018: 203). Rodzi się jednak pytanie, czy tak dobre wyniki nie mają bezpośredniego związku z ograniczeniem materiału do czasopism z zakresu bibliologii.

³ Źródło: <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/czasopismaNaukowe/zestawienie?executi on=e3s1> [dostęp: 7.06.2024].

(Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych)⁴. Do obserwacji zastosowania zaleceń w praktyce wybierałam losowo przynajmniej dwa artykuły z aktualnego numeru czasopisma (stan na 2024 rok).

Tak skonstruowana próba nie ma charakteru reprezentatywnego w sensie statystycznym, jednak jej wielkość oraz dziedzinowe zróżnicowanie pozwalają traktować ją, moim zdaniem, jako materiał wystarczający do uchwycenia dominujących tendencji publikacyjnych oraz przyjmowanych rozwiązań terminologicznych w praktyce wydawniczej.

Analiza definicji leksykograficznych

Przeglądu definicji leksykograficznych *streszczenia* i *abstraktu* dokonałam w artykule zatytułowanym *Streszczenie, abstrakt, adnotacja i ich funkcja w tekście naukowym* (por. Łaskiewicz, 2017: 154–158), natomiast kwestie abstraktu (w tym przede wszystkim abstraktu graficznego) omawiam szerzej w tekście *Abstrakt graficzny – nowy czy jedynie odświeżony gatunek tekstu?* (Łaskiewicz, 2024b). W niniejszym opracowaniu uzupełniam i rozwijam część sformułowanych tam ustaleń.

Rzeczownik *streszczenie*, powstały na bazie czasownika *streszczać*, po raz pierwszy odnotowano w słowniku wileńskim i zdefiniowano jako ‘wyrażenie ogólnymi słowami jakiej rzeczy rozwiniętej obszernie’ (Zdan SJP); późniejsza definicja, sformułowana w słowniku języka polskiego Witolda Doroszewskiego: ‘treść czegoś ujęta krótko, zwięźle (ustnie lub pisemnie), skrót’ (SJP Dor 8/812), przez lata nie ulegała radykalnym zmianom, modyfikowano ją nieznacznie lub uzupełniano. Jedynie

⁴ Źródło: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001818> [dostęp: 25.02.2026].

definicja zaproponowana w PSWP Zgółk jest szersza⁵. W najnowszym *Wielkim słowniku języka polskiego* Piotra Źmigrodzkiego pojawia się informacja uzupełniająca, że streszczenie powinno nie tyle odzwierciedlać treść czegoś, ale że owa treść powinna być wyselekcjonowana, ważna, por. 'istotna treść czegoś' (WSJP Źmigr).

Typowe połączenia czasownika *streścić* lub utworzonego od niego rzeczownika z innymi wyrazami w definicjach słownikowych i przykładach użycia wskazują przede wszystkim na długość tekstu: „krótkie streszczenie” (WSJP PWN) i krąg odbiorców, dla którego je przygotowano: „popularne streszczenie dzieła naukowego” (WSJP PWN).

W definicjach słownikowych wymieniane są także najbardziej typowe gatunki, które mogą zostać streszczone (np. gatunki tekstu: *książka* albo szerzej: *utwory*).

Obserwacja zebranych danych wykazała stabilność definicji (Łaskiewicz, 2017). Definicje słownikowe akcentują: (1) rozmiar streszczenia, które powinno być krótsze niż tekst oryginalny, (2) zwięzłość – zawieranie jak najwięcej treści w niewielu słowach oraz (3) główne zadanie tego typu tekstów, którym jest omawianie treści. W najnowszym słowniku języka polskiego zwraca się uwagę także na (4) istotność przekazywanych informacji.

Warto zauważyć, że streszczenie nie zostało przypisane do konkretnego stylu, streszczanie i streszczenie nie są zarezerwowane dla tekstów naukowych. Posługujemy się nimi w codziennej komunikacji, kiedy naszym głównym celem praktycznym staje się skrótowe przekazanie odbiorcy najważniejszych informacji.

Leksem *abstrakt* w interesującym mnie znaczeniu jest spolszczeniem angielskiego wyrazu *abstract*⁶, którego funkcjonowanie w tekstach naukowych i bazach danych ma na świecie dłuższą tradycję niż w Polsce.

⁵ *Streszczenie* 'artykuł, rozprawa, tekst omawiający coś, przybliżające treść czegoś, bliskoznaczne: recenzja, artykuł, rozprawa, opracowanie, omówienie, skrót (PSWP Zgółk 40/343).

⁶ Źródłosłowem jest łacińskie *abstractus* w znaczeniu 'oderwany, oddalony'.

W *Wielkim słowniku języka polskiego* PWN *abstrakt* to *książk.* ‘streszczenie dokumentu lub publikacji naukowej; wyciąg’ (WSJP PWN). Źmigrodzki definiuje ten termin w sposób bardziej szczegółowy niż wcześniejsi leksykografowie WSJP PWN i wskazuje dodatkowo na zawartość abstraktu, który powinien ujmować „najważniejsze tezy” (WSJP Źmigr).

Zestawienie definicji leksykograficznych dla leksemu *abstrakt* dokumentuje jego bliski związek ze *streszczeniem*⁷, ale jednocześnie ujawnia, że termin ten jest węższy niż *streszczenie*⁸, bo zarezerwowany jedynie dla specjalistów (Łaszkiwicz, 2017: 157).

Bliski związek między leksemami widać również w definicjach derywatu słowa *abstrakt*: *abstraktowy książk.* przymiotnik od *abstrakt*: *czasopismo, wydawnictwo abstraktowe* ‘czasopismo, wydawnictwo zawierające bibliografię uzupełnioną streszczeniami danych pozycji’ (WSJP PWN).

W słowniku wyrazów bliskoznacznych Wojciecha Broniarka zestawiono sześć takich samych synonimów dla obu leksemów: *rekapitulacja, podsumowanie, skrót, zarys, wyciąg, résumé* (SSBron). Zestawienia różnią się jedynie wyrazem *konspekt*, który został wymieniony wśród synonimów *streszczenia* i oznacza ‘krótki zarys, plan, szkic utworu, wykładu, przemówienia; streszczenie’ (WSJP PWN), oraz leksemem *wyciąg* – urz. ‘skrótowy wypis z obszerniejszej treści, urywek, fragment wypisany z większej całości; skrót’ przywołanym dla *abstraktu*.

O ile słowa *streszczenie, rekapitulacja, résumé* i *abstrakt* są sobie bliskie znaczeniowo, to *skrót*: ‘skrócona postać czegoś, np. utworu literackiego,

⁷ Związek ten widać zarówno w języku polskim, jak i w języku angielskim. Por. *abstract* – ‘summary, synopsis, brief, digest, epitome’.

⁸ W zrównoważonym korpusie NKJP (wyszukiwarka IPI PAN – POLIQARP), przy uwzględnieniu wszystkich form fleksyjnych, leksem *streszczenie* został odnotowany ponad 940 razy, podczas gdy dla hasła *abstrakt* uzyskałam 103 wyniki, z czego jedynie około 20 dotyczyło znaczenia ‘streszczenie pracy naukowej’. Dane te potwierdzają szerszy zakres użycia leksemu *streszczenie* w polszczyźnie ogólnej oraz stylistyczne zawężenie leksemu *abstrakt*.

tekstu, wypowiedzi' (USJP Dub 3/1252), choć nawiązuje do ważnej cechy streszczenia i abstraktu – krótszej formy – nie oddaje informacji na temat zawartości, treściwości i obecności kluczowych elementów z tekstu/utworu wyjściowego; podobnie *wyciąg*. Również termin *zarys* jako 'wstępny projekt lub plan czegoś; szkic' lub 'zbiór podstawowych wiadomości z jakiejś dziedziny; także: książka zawierająca takie wiadomości' nie jest bliski znaczeniowo omawianym leksemom. *Podsumowanie*, choć zwięźle przedstawia treść np. artykułu, to jest raczej końcową, integralną częścią dobrze skomponowanego tekstu, nie zaś niezależnym bytem, mogącym funkcjonować w oderwaniu. Inne przywoływane w słownikach języka polskiego wyrazy bliskoznaczne zdają się być odmiennymi gatunkami mowy.

Wyraz *streszczenie* ma w polszczyźnie dłuższą tradycję niż zapożyczony termin *abstrakt*. Jest bardziej produktywny słowotwórczo, ma znaczeniowo szerszy zakres i jest dla *abstraktu* hiperonimem (każdy abstrakt jest streszczeniem, nie każde streszczenie jest abstraktem).

Dane słownikowe nie są jednak wystarczające do odróżnienia od siebie streszczenia tekstu naukowego i abstraktu. Oba leksemy mogą funkcjonować zamiennie (z wieloma innymi wyrazami bliskoznacznymi). Słowo *abstrakt* jest definiowane w słownikach głównie jako pojęcie filozoficzne, a jeśli pojawia się wśród jego znaczeń 'streszczenie', to jako termin specjalistyczny, np. streszczenie pracy naukowej (Łaszkiwicz, 2017).

Streszczenie i abstrakt w czasopismach naukowych

Abstrakty lub streszczenia są w czasopismach naukowych obowiązkowymi elementami zgłoszenia pracy do druku. Aby sprawdzić, czy w praktyce widać różnicę w funkcjonowaniu tych pojęć (i gatunków), przeanalizowałam zalecenia dla autorów, stronę czasopisma oraz dwa losowo wybrane artykuły z najnowszych numerów czasopism

naukowych⁹. Zgromadzona baza danych liczy 40 pozycji i zawiera następujące informacje: tytuł czasopisma; nazwę gatunku, która pojawia się w zaleceniach dla autorów, na stronie internetowej czasopisma i w opublikowanym tekście; preferowane przez redakcję długość nadesłanego tekstu oraz język(i) streszczenia/abstraktu. Dodatkowo uwzględniłam odpowiedzi na następujące pytania: (1) Czy zaproponowano jakieś elementy treści do uwzględnienia (obligatoryjnie lub fakultatywnie) przez autorów? (2) Czy struktura tych elementów w danym numerze czasopisma jest stała? (3) Gdzie na stronie i w którym miejscu w artykule umieszczono tekst streszczenia/abstraktu? (4) Czy przygotowano jakieś dodatkowe wskazówki lub uwagi od redakcji dla autora i czego one dotyczą?

Analiza zgromadzonych danych wykazała, że wszystkie redakcje czasopism (zgromadzonych przeze mnie do tej pory) oczekują od swoich autorów przygotowania abstraktu i/lub streszczenia.

Stosowane przez redakcje nazwy gatunkowe

Abstrakt i streszczenie bardzo rzadko funkcjonują jednocześnie w tym samym artykule jako odmienne gatunki, które zostały celowo i konsekwentnie zróżnicowane, a odmienny sposób przygotowania obu tekstów został wprost zakomunikowany autorowi w wytycznych. Tak jest jedynie w „Biuletynie Historii Sztuki”, dla którego autorzy przygotowują krótszy (1000 znaków) abstrakt i znacznie dłuższe (9000 znaków)

⁹ Np.: „Acta Geologica Polonica”, „Biuletyn Historii Sztuki”, „Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin”, „Czasopismo Psychologiczne”, „Dzieje Najnowsze”, „Edukacja Filozoficzna”, „Etnolingwistyka”, „Leczenie Ran”, „Medycyna Pracy”, „Polimery w Medycynie”, „Postępy Techniki Jądrowej”, „Problemy Kolejnictwa”, „Przegląd Socjologiczny”, „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”, „Ruch Literacki”, „Studia Medioznawcze”, „Szkło i Ceramika”, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, „Zagadnienia Informatyki Naukowej – Studia Informacyjne”.

streszczenie. Abstrakt po polsku znajduje się na stronie internetowej (a więc niejako w oderwaniu od pełnego tekstu), natomiast angielskie streszczenie zamieszczane jest na końcu publikowanego artykułu.

Najczęściej redakcje decydują się na jeden gatunek (albo abstrakt, albo streszczenie) i konsekwentnie posługują się wybranym terminem zarówno w wytycznych dla autorów, w tytule zakładki na stronie internetowej, jak i w samych nagłówkach tekstów umieszczonych wewnątrz artykułu. Tak się dzieje w przypadku 65% czasopism z analizowanego korpusu.

Drugą wyraźną tendencją, która obejmuje 32,5% korpusu, jest wymienne stosowanie obu terminów, traktowanie ich jako pełnych synonimów lub jako równoległych odpowiedników polsko- i anglojęzycznych. Widać to najwyraźniej w zaleceniach dla autorów „Postępów Techniki Jądrowej”, w których czytamy: „Dzieło powinno być opatrzone streszczeniem/abstraktem o długości nie większej niż 250 słów w języku polskim i angielskim”¹⁰; w artykule po tytule publikowane jest *streszczenie* po polsku, a następnie *abstract* po angielsku. Także w „Studiach Medioznawczych” w artykule pojawia się nagłówek *streszczenie* w języku polskim dla polskiego tekstu streszczenia i *abstract* dla tego samego tekstu po angielsku.

Zdarza się również, że wymienne stosowanie obu form gatunkowych nie jest komunikowane wprost. W „Studiach z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” w zaleceniach pojawia się informacja o oczekiwaniu od autorów abstraktów i na stronie internetowej czasopisma umieszczane są abstrakty w języku polskim i angielskim, natomiast w tekście artykułu publikowane są już streszczenia w obu językach, a są to te same teksty¹¹.

Monika Zaśko-Zielińska, na podstawie analizy stosowania nazw gatunkowych przez użytkowników języka, stwierdziła:

¹⁰ Źródło: https://www.ichtj.waw.pl/ptj/Pliki/Instrukcja_dla_autorow-ptj.pdf [dostęp: 10.05.2024].

¹¹ Źródło: <https://journals.ispan.edu.pl/index.php/sfps/about/submissions> [dostęp: 10.05.2024].

(...) niektóre określenia genologiczne mogą prawie zawsze być używane zamiennie, użycie innych wymaga spełnienia określonych warunków. (...) W rezultacie przyswojenie jednego gatunkowego wzorca wypowiedzi pozwala na operowanie wzorcami pokrewnymi (Zaśko-Zielińska, 2002: 135–136).

Przytoczone przykłady potwierdzają, moim zdaniem, tę obserwację.

Długość streszczeń i abstraktów

Redakcje czasopism przyjmują różne jednostki w celu określenia *preferowanej długości* nadsyłanych tekstów streszczeń i/lub abstraktów. Najczęściej są to znaki ze spacjami lub słowa, rzadziej zdania lub wersy, ale zdarza się również podawanie długości w odniesieniu do strony.

W przypadku streszczeń dopuszczalna długość tekstu to od 500 do aż 9000 znaków ze spacjami, od 150 do 300 słów, od 10 do 15 wierszy lub pół strony, a nawet strona. Długość bywa także określana w sposób nieprecyzyjny, jak w „Wiadomościach Chemicznych”, w których jest jedynie mowa o „obszernym” streszczeniu. W niektórych czasopismach wymagania są dodatkowo doprecyzowywane – np. w „Edukacji Filozoficznej” wskazuje się przedział 500–2000 znaków, przy czym preferowany zakres to 800–1200 znaków.

Najdłuższy abstrakt według zaleceń redakcyjnych może mieć nawet stronę maszynopisu. Przeważnie jednak oczekiwana objętość abstraktu, jeśli jest o niej mowa wprost, to wynosi od 600 do 1500 znaków ze spacjami, albo od 250 do 1000 słów, albo 6–8 zdań. Zdarzają się takie czasopisma, które w wytycznych nie podają preferowanej długości, zastrzegając jedynie, że mają to być teksty „krótkie”, lub zostawiają decyzję o długości autorowi i w żaden sposób niczego mu nie sugerują. Nawet wtedy jednak średnia długość przygotowanych i już opublikowanych tekstów waha się między 4 a 23 wersami (zob. np. „Tarnowskie Studia Teologiczne”).

Choć w badanym korpusie streszczenia częściej są dłuższe niż abstrakty, nie jest to zależność stała. Zdarzają się także zarówno sytuacje odwrotne, jak i pokrywanie się zakresów długości obu gatunków. Oznacza to, że kryterium długości nie pozwala na jednoznaczne odróżnienie streszczenia od abstraktu.

Język streszczeń i abstraktów

Abstrakty i streszczenia są przygotowywane najczęściej w językach angielskim i polskim. Jeśli redakcja wymaga streszczenia/abstraktu tylko w jednym języku, to jest to język angielski¹². Przemawia za tym dbałość o upowszechnianie wyników badań za granicą. W tym aspekcie nie ma różnicy między omawianymi gatunkami.

Budowa streszczeń i abstraktów

Streszczenia i abstrakty mogą być ustrukturyzowane, wtedy ich budowa jest ściśle określona, szablonowa, z wyodrębnionymi (np. poprzez pogrubiony krój pisma) i zatytułowanymi ogólnie blokami informacji takimi jak: cel/teza, koncepcja/metody badań, wyniki i wnioski, oryginalność/wartość poznawcza. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na dłuższą tradycję światowych badań nad abstraktem strukturalnym, niż to miało miejsce w Polsce. Prowadzone eksperymenty

¹² W zaleceniach najczęściej oczekuje się od autorów abstraktów/streszczeń po polsku (lub w języku oryginału) i po angielsku, czasem (cztery czasopisma: „Annales UMCS sectio A Mathematica”, „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”, „Ruch Literacki”, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”) wymagany jest jedynie abstrakt/streszczenie po angielsku; w trzech przypadkach informacja na temat preferowanego języka nie pojawiła się w zaleceniach („Acta Geologica Polonica”, „Studia Medioznawcze”, „Wychowanie Fizyczne i Sport”).

potwierdzały większą objętość takich streszczeń, ale i związaną z nią większą informacyjność i łatwiejszy odbiór, a w rezultacie ich zdecydowanie lepszą ocenę przez użytkowników (Hartley, Sydes, 1996; Hartley, 1998, 2000a, 2000b, 2002, 2004, 2014; Hartley, Rock, Fox, 2005; Gerstein, Seringhaus, Fields, 2007; Pulikowski, 2011, 2020).

W zgromadzonym korpusie abstrakty i/lub streszczenia ustrukturyzowane nie są najczęstszą praktyką. Streszczenie ustrukturyzowane pojawia się np. w czasopiśmie „Wychowanie Fizyczne i Sport”, a ustrukturyzowane abstrakty w „Rocznikach Państwowego Zakładu Higieny” czy „Zagadnieniach Informacji Naukowej”. Zdarza się także, że te same teksty publikowane są po polsku jako streszczenia ustrukturyzowane, a po angielsku jako abstrakty ustrukturyzowane, jak ma to miejsce w czasopismach „Polimery w Medycynie” i „Studia Medioznawcze”.

Abstrakt

Cel/Teza: Przedmiotem badania jest struktura tytułów drapieżnych periodyków zarejestrowanych na liście Potential, possible, or probable predatory scholarly open-access journals autorstwa Jeffreya Bealla. Celem badania jest przedstawienie mechanizmów komponowania tytułów drapieżnych periodyków wypracowanych przez ich wydawców. Badanie ma za zadanie podnieść poziom świadomości społeczności naukowej odnośnie taktyk stosowanych przez drapieżnych wydawców podczas nadawania tytułów czasopismom, co w przyszłości ma się przełożyć na większą skuteczność procesu diagnostycznego drapieżnych periodyków.

Koncepcja/Metody badań: Przegląd literatury na temat specyfiki tytułów drapieżnych czasopism przeprowadzono przy użyciu metody analizy i krytyki piśmiennictwa naukowego za lata 2009–2021. W badaniu struktury leksykalnej tytułów drapieżnych periodyków zastosowano wybrane elementy metody statystycznej.

Wyniki i wnioski: Przeprowadzona analiza struktury leksykalnej tytułów drapieżnych czasopism potwierdziła określony dobór słów i ich kolejność w tytułach drapieżnych periodyków. Dominujący model tytułu, który wyróżnił się jako wynik badania, pokazuje, że w pierwszej części tytułu najczęściej

występują określniki geograficzne oraz rdzeń, a w drugiej części tytułu są zwykle umiejscowione określniki jakości i multidyscyplinarności lub nazwa dyscypliny naukowej.

Oryginalność/Wartość poznawcza: W polskiej literaturze przedmiotu nie podejmowano dotychczas tematyki struktury leksykalnej tytułów drapieżnych czasopism. W recenzowanej literaturze anglojęzycznej również brak artykułów omawiających to zagadnienie.

Słowa kluczowe

Czasopisma naukowe; Drapieżne czasopisma; Drapieżne periodyki; Drapieżne publikowanie; Tytuły drapieżnych czasopism¹³.

Redakcje czasopism z mojego korpusu najczęściej nie narzucają sztywnej budowy streszczenia. Formułują jedynie ogólne zalecenia co do zawartości¹⁴ albo takich sugestii w ogóle nie ma i to autor decyduje, co powinien uwzględnić w swoim tekście. Tak jest np. w czasopiśmie „Przestrzenie Teorii”:

ABSTRACT

The article presents a panorama of selected topics and research issues relating to the functional characteristics of props, both in the past and present¹⁵.

¹³ Abstrakt artykułu (Natalia Białka, *Analiza struktury leksykalnej tytułów drapieżnych czasopism*) z czasopisma „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne” (źródło: <http://ojs.sbp.pl/index.php/zin/article/view/859> [dostęp: 17.06.2024]).

¹⁴ W „Tarnowskich Studiach Teologicznych” jest mowa o tym, że „abstrakt artykułu powinien zawierać: (1) określenie problemu podjętego w artykule; (2) strukturę przeprowadzonej analizy; (3) metodę; (4) główny wynik albo wniosek analiz” (źródło: <https://czasopisma.upjp2.edu.pl/tarnowskiestudiateologiczne/about/submissions> [dostęp: 10.06.2024]).

¹⁵ Abstrakt artykułu (Marek Hendrykowski, *Rekwizyt – atrybut – gadżet. O społecznych funkcjach znaków addytywnych*) z czasopisma „Przestrzenie Teorii” (źródło: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pt/article/view/43092/35915> [dostęp: 17.06.2024]).

Wśród zaleceń mogą się też pojawić ogólne informacje o tym, jak streszczenie powinno zostać napisane, co powinno zawierać, jaki powinien być jego związek z treścią artykułu oraz ze słowami kluczowymi. Owe wskazówki mają uświadomić autorowi praktyczną użyteczność i dużą rangę streszczeń.

Wnioski

Definicje leksykograficzne oraz praktyka wydawnicza nie dają podstawy do ostrego odróżnienia od siebie omawianych pojęć i stojących za nimi gatunków tekstów.

W artykułach naukowych pojawiają się zarówno abstrakty, jak i streszczenia. Na stronach internetowych czasopism naukowych (z mojej bazy) funkcjonuje najczęściej leksem *abstrakt* (będący kalką angielskiego *abstract*), co może mieć ścisły związek z relacją między informatyką (budową strony internetowej) i językiem angielskim.

Konkretne realizacje abstraktów i streszczeń nie wystarczają do postawienia granicy między tymi gatunkami, gdyż ich nazwy pojawiają się wymiennie. Nawet jeśli jest używana konsekwentnie tylko jedna nazwa (w zaleceniach dla autorów, na stronie czasopisma i w artykule), to różnic między streszczeniem a abstraktem nie widać ani w analizie ich długości czy struktury, ani w zakresie uwzględnionych treści czy używanego języka, bo mamy do czynienia albo z polską, albo z angielską nazwą tego samego zjawiska. Niezwykle rzadko w jednym artykule publikowane jest i streszczenie, i abstrakt (2,5% mojego obecnego zbioru). A dopiero dokładna analiza takich realizacji być może pozwoliłaby na wyeksplikowanie wewnątrz- i zewnątrztekstowych cech różniących¹⁶.

¹⁶ Na kolejnym etapie swoich badań mam zamiar automatycznie porównać korpus kilkuset abstraktów z korpusem kilkuset streszczeń i sprawdzić, czy są między nimi jakieś różnice wewnętrzne.

To, co jednak udaje się dostrzec już teraz, to fakt, że dane leksykograficzne wskazują na relację nadrzędno-podrzedną między leksemami, tymczasem praktyka redakcyjna ujawnia, że oba terminy mogą funkcjonować jako synonimiczne nazwy dla tego samego tekstu.

Literatura

- Bartmiński J., 1992, *Streszczenie w aspekcie typologii tekstów*, w: *Typy tekstów. Zbiór studiów*, red. Teresa Dobrzyńska, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa, s. 7–14.
- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., 2009, *Tekstologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dunin-Dudkowska A., 2023, *Streszczenie jako gatunek wypowiedzi w glottodydaktyce polonistycznej*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 30, s. 149–162, <https://doi.org/10.18778/0860-6587.30.10>.
- Gajda S., 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Wrocław.
- Gerstein M., Seringhaus M., Fields S., 2007, *Structured Digital Abstracts Makes Text Mining Easy*, „Nature”, vol. 447, s. 142, <https://doi.org/10.1038/447142a>.
- Grabowska M., 1979, *Streszczenie dokumentacyjne (wybrane problemy)*, Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, Warszawa.
- Hartley J., 1998, *Headings in Structured Abstracts*, „The British Journal of Psychiatry”, vol. 173 (2), s. 178, <https://doi.org/10.1192/bjp.173.2.178a>.
- Hartley J., 2000a, *Are Structured Abstracts More or Less Accurate than Traditional Ones? A Study in the Psychological Literature*, „Journal of Information Science”, vol. 26 (4), s. 273–277.
- Hartley J., 2000b, *Typographic Settings for Structured Abstracts*, „Journal of Technical Writing and Communication”, vol. 30 (4), s. 355–365.
- Hartley J., 2002, *Do Structured Abstracts Take More Space? And Does It Matter?*, „Journal of Information Science”, vol. 28 (5), s. 417–422, <https://doi.org/10.1177/016555150202800507>.

- Hartley J., 2004, *Current Findings from Research on Structured Abstracts*, „Journal of the Medical Library Association”, vol. 93 (3), s. 368–371.
- Hartley J., 2014, *Current Findings from Research on Structured Abstracts: An Update*, „Journal of the Medical Library Association”, vol. 102 (3), s. 146–148, <https://doi.org/10.3163/1536-5050.102.3.002>.
- Hartley J., Rock J., Fox C., 2005, *Teaching Psychology Students to Write Structured Abstracts*, „Psychological Teaching Review”, vol. 11 (1), s. 2–11.
- Hartley J., Sydes M., 1996, *Which Layout do You Prefer? An Analysis of Readers' Preferences for Different Typographic Layouts of Structured Abstracts*, „Journal of Information Science”, vol. 22 (1), s. 27–37.
- Jamrozik K., Łubocki J.M., 2018, *Teoretyczne aspekty tworzenia elementów dokumentacyjnych (ze szczególnym uwzględnieniem abstraktów) a ich rzeczywisty kształt. Propozycja badań w obszarze artykułów z czasopism z zakresu bibliologii*, „Roczniki Biblioteczne”, R. 62, s. 179–220.
- Kowalski P., 2014, *Abstrakt i adnotacja jako element opisu dokumentu w bazie iSybisław*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 49, s. 88–98.
- Łaszkiwicz M., 2017, *Streszczenie, abstrakt, adnotacja i ich funkcja w tekście naukowym*, w: *Socjolekt. Idiolekt. Idiostyl. Historia i współczesność*, red. U. Sokólska, PRYMAT, Białystok, s. 149–166.
- Łaszkiwicz M., 2024a, *Streszczanie ręczne a streszczenie automatyczne tekstu naukowego – studium przypadku*, „Roczniki Humanistyczne”, t. 72, nr 6, s. 153–166.
- Łaszkiwicz M., 2024b, *Abstrakt graficzny – nowy czy jedynie odświeżony gatunek tekstu?*, „Stylistyka”, t. 34, s. 131–152, <https://doi.org/10.25167/Stylistyka34.2024.7>.
- Pulikowski A., 2011, *Abstrakt ustrukturyzowany jako sposób na uporządkowanie informacji o treści publikacji i rozszerzenie możliwości wyszukiwawczych*, <http://eprints.rclis.org/18628/1/pol.pdf> [dostęp: 15.08.2022].
- Pulikowski A., 2020, *The Relation Between the Structure of Abstracts in LIS and Anthropology Journals and Their Rank*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej – Studia Informacyjne”, t. 58, nr 1, s. 24–39.
- Wolańska E., in., 2009, *Jak pisać i redagować. Poradnik redaktora. Wzory tekstów użytkowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Wróbel I., 2014, *Jak napisać dobre streszczenie? Poradnik dla ucznia (i nauczyciela)*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.

Zaśko-Zielińska M., 2002, *Przez okno świadomości. Gatunki mowy w świadomości użytkowników języka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

Wykaz skrótów

ISO 214:1976 – *Documentation – Abstracts for Publications and Documentation*.

PSWP Zgólk – Zgólkowa H., red., 1994–2005, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1–50, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.

SJP Dor – Doroszewski W., red., 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, t. 1–11, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

SSBron – Broniarek W., 2005, *Gdy ci słowa zabraknie. Słownik synonimów*, Haroldson Press, Warszawa (wersja elektroniczna: <https://www.synonimy.pl/> [dostęp: 5.09.2024]).

USJP Dub – Dubisz S., red., 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–6, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

WSJP PWN – *Wielki słownik języka polskiego PWN ze słownikiem wyrazów bliskoznacznych* (wersja USB Flash Drive).

WSJP Żmigr – Żmigrodzki P., red., 2007, *Wielki słownik języka polskiego*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków (wersja elektroniczna: <http://www.wsjp.pl> [dostęp: 5.09.2024]).

Zdan SJP – *Słownik języka polskiego obejmujący oprócz zbioru właściwie polskich, znaczną liczbę wyrazów z języków obcych [...]*, wypracowany przez Aleksandra Zdanowicza i in., 1861, cz. 1–2, Maurycy Orgelbrand, Wilno (wersja elektroniczna: <https://eswil.ijp.pan.pl/?str=otworz-sloownik> [dostęp: 3.08.2024]).

MONIKA ŁASZKIEWICZ – PhD, Faculty of Philology, Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland / dr, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, Polska.

Her academic interests focus on three research areas: ethnolinguistics, with a focus on ethnic stereotypes in Polish folk culture; text-based activities and their outcomes; and digital humanities and natural language processing (NLP). Author of the publication: *Streszczenie, abstrakt, adnotacja i ich funkcja w tekście*

naukowym [Summary, Abstract, Annotation, and Their Function in Academic Texts] (in: *Socjolekt. Idiolekt. Idiostyl. Historia i współczesność* [Sociolect. Idiolect. Idiostyle. History and the Present], ed. U. Sokólska, Białystok 2017); *Stereotypy etniczne w polskiej kulturze ludowej* [Ethnic Stereotypes in Polish Folk Culture] (Lublin 2021); *Streszczanie ręczne a streszczenie automatyczne tekstu naukowego – studium przypadku* [Manual and Automatic Summarization of Scholarly Texts – A Case Study] („Roczniki Humanistyczne” 2024, vol. 72, no. 6).

Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół trzech tematów badawczych: etnolingwistyki, zwłaszcza stereotypów etnicznych w polskiej kulturze ludowej; działań na tekstach i ich wytworach; humanistyki cyfrowej i maszynowego przetwarzania tekstu. Autorka publikacji: *Streszczenie, abstrakt, adnotacja i ich funkcja w tekście naukowym* (w: *Socjolekt. Idiolekt. Idiostyl. Historia i współczesność*, red. U. Sokólska, Białystok 2017); *Stereotypy etniczne w polskiej kulturze ludowej* (Lublin 2021); *Streszczanie ręczne a streszczenie automatyczne tekstu naukowego – studium przypadku* („Roczniki Humanistyczne” 2024, t. 72, nr 6).

E-mail: monika.laszkiwicz@mail.umcs.pl